

Kristerin och konstitueringsproblemet

Giacomo Marramao

I

Det är fortfarande en utbredd uppfattning att kristerin och det kapitalistiska systemets sammanbrott är något som härstammar från den positivistiska förvrängningen av den "Andra internationalens marxism", och att den därför implicerar ett ideologiskt stöd för reformistisk politik. För tio år sedan skrev Raniero Panzieri: "I själva verket har marxistiskt tänkande sedan Marx urskiljt en 'vändning' inom systemet i och med utvecklingen av monopolkapitalism och imperialism runt 1870-talet (något som för oss idag framstår som en övergångsperiod i förhållande till den 'vändning' som inleddes under 1930-talet och som idag håller på att fullbordas). Men analysen och beskrivningen av den fas som följde denna vändning var omedelbart definierad i termer av lagar vilka en sådan fas tenderade att övervinna. Den tolkades alltså som en 'slutgiltig fas'.¹ Och i en fotnot tillade han: "Myten om den 'sista fasen' för kapitalismen existerar med en varierande, till och med motsatt ideologisk funktion både hos Lenin och hos Kautsky: hos Lenin, i att 'legitimera' systemets sammanbrott vid de minst avancerade tidpunkterna i dess utveckling; hos Kautsky, i att stödja det reformistiska framskjutandet av den revolutionära aktionen till 'den rätta tidpunkten'. Eftersom revolutionen 1917 misslyckades att förena sig med revolutioner i de mer avancerade länderna, föll den tillbaka på mål som var omedelbart genomförbara inom Rysslands utvecklingsnivå. Denna tänkbara förklaring till den möjliga förekomsten av kapitalistiska sociala relationer i planering (en ofullkomlighet som lever kvar genom hela utvecklingen av det leninistiska tänkandet) kommer senare att underlätta upprepningen av kapitalistiska former antingen i fabriken eller i den samhälleliga totalproduktionen bakom den ideologiska bilden av ett identifierande av socialismen med planering och möjligheten av 'socialism i ett land'.²

Här i anslutning till *Zusammenbruchstheorien* attackerar Panzieri den metod som överfördes från den Andra till den Tredje internationalen, till exempel en optimistisk inställning till den historiska process som återopade den automatiska utvecklingen av den "slutgiltiga fasen" för kapitalismen. Han sökte att återintroducera det aktiva, politiska revolutionära perspektivet i den marxistiska diskursen, i motsättning till en vulgär positivism som såg dödskrisen hos systemet som ett oundvikligt fenomen, som resultat av en simpel kvantitativ utveckling av produktivkrafterna. Panzieris polemik var riktad mot det i arbetarrörelsen pragmatiska användandet av argumentet om den "objektiva" och "nödvändiga" karaktären av de lagar som styr den kapitalistiska utvecklingen. Denna pragmatiska användning tenderade till att överskugga eller sätta i andra hand motsättningen mellan arbete och kapital, och det trängande behovet av att utveckla "arbetarkontroll" inom hela produktionsprocessen. Längtan att tillföra ett teoretiskt fundament till detta projekt fick Panzieri att gräva i den marxistiska kritiken av den politiska ekonomin för att spåra konturerna till en analytisk utveckling som skulle tillåta ett otvetydigt lokalisering av "planeringslagen" och "värdelagen". Från det första till det tredje bandet stämmer utvecklingen av Marx' resonemang överens med den historiska utvecklingen av den moderna kapitalismen, från dess konkurrensfas till dess monopolfas. "Planen" ansågs inte vara ett enkelt eller konkret programmatiskt projekt utan snarare kapitalets sätt att fungera i den historiskt bestämda gestalten för dess utveckling. För att kunna eliminera varje "naturalistisk" rest från utvecklingsteorin var det därmed nödvändigt att demonstrera det tidigare överskridandet av dikotomin mellan despotism i fabriken och anarkin i det civila samhället (som fortfarande var närvarande hos Marx, särskilt i *Kapitalets* första band). Det var också nödvändigt att visa att "dynamiken i den kapitalistiska processen är i grunden dominerad av lagen om koncentration" och bortom Marx att det högsta steget av utveckling där kapitalet blir "autonomt" inte är finanskapital utan "planerat kapital". Enligt Panzieris slutledning försvinner varje spår av rötter till den kapitalistiska process som i och med uppkomsten av centraliserad planering, på grund av en "form av produktion som är 'omedveten', anarkistisk och bunden till aktiviteter som ej är styrda av konkurrensen"³ blivit föråldrad. På den här nivån kan systemets ökade koherens ses i sin helhet som fullständigt autonom i förhållande till produktionens representanter. På den generella samhälleliga nivån kan denna process karaktäriseras enligt samma despotiska rationalitet som i arbetet i den moderna fabriken – en rationalitet som gagnar sig av de enorma

¹ R. Panzieri, "Plusvalore e pianificazione. Appunti de lettura del Capitale", *Quaderni Rossi* #4 (1964), s. 287, nu omtryckt i en antologi med Panzieris skrifter, *La ripresa del marxismo-leninismo in Italia*, red. D. Lanyard (Milano, 1972), s. 329ff. [på engelska, "Surplus value and planning: Notes on the reading of 'Capital'", *Class against class* <http://geocities.com/cordobakaf/surplus_value.html>. Övers. anm.]

² Ibid, s. 286–287.

³ Ibid, s. 284.

möjligheterna genom kapitalistisk användning av vetenskap och teknologi.⁴ Genom att ta upp ett fundamentalt problem – vars komplexitet Marx själv hade betonat i *Grundrisse* – kom Panzieri fram till att de ”inneboende motsättningar” helt hade förlorat sin naturliga karaktär, vilket var typiskt för konkurrensperioden. ”Det finns inga ’inneboende motsättningar’ i kapitalens rörelser, och inte heller några ’inre’ motsättningar i kapitalet: den enda gränsen för kapitalets utveckling är inte kapitalet självt utan arbetarklassens motstånd.”⁵

Vi kommer framöver att se under vilka omständigheter och till vilken grad denna Marxläsning faktiskt kan utveckla en allsidig teori om den sociala revolutionen så fort den får bukt med den kapitalistiska processens ”naturliga” gestalt. För närvarande är vi intresserade av att visa hur ett resonemang som var vanligt för en stor del av den europeiska vänstern under 1920- och 1930-talen, i Italien i början av 1960-talet föreslogs av en militant opposition inom arbetarrörelsen: att revolutionär aktion inte skulle försöka sätta in sig själv i de förmodade svagheterna och de ”inre motsägelserna” i systemet, utan enbart skulle aktivera den självständiga viljan, den moderna ”olydnaden” hos arbetarklassen – dess exklusiva organisering.

II

Om vi plöjer igenom de dokument från 1920- och 1930-talet som uppehåller sig vid det här problemet kommer vi att upptäcka att jämställandet av *Zusammenbruchstheorie* med en reformistisk och opportunistisk uppfattning av politik baseras på en tämligen schematisk och reduktionistisk föreställning om marxismens och arbetarrörelsens historia.⁶ Exemplet Luxemburg kan hjälpa oss med att göra oss av med den här schematiseringen. Även om det hävdades att själva den luxemburgska föreställningen om kraschen avspeglar den Andra internationalens huvudfrågor skulle frågan om förhållandet mellan ekonomisk teori (deterministisk-katastrofisk) och politisk teori (aktivistisk-spontanistisk) hos Rosa – som på den här nivån bara kan framstå som paradoxal – fortfarande vara öppen. Problemet är härmed betydligt mer komplext och intrikat än vad som antyds av traditionella och lättfattliga förenklingar som tillhandahålls av europeisk och ”väst”-marxism.

I en essä från 1933 som behandlade just detta problem framhöll Korsch omöjligheten av att införliva motståndarna och anhängarna till kristeorin i en politisk gemensam nämnare. Faktum är att *Zusammenbruchstheorie* hade utmanats med förvånansvärt snarlika argument från revisionismens upphovsman, Eduard Bernstein, såväl som från rådkommunisten Pannekoek; samtidigt som den stöddes av Luxemburg liksom av ”ärkereformisten” Heinrich Cunow.⁷ Men sedan föreslog

⁴ Detta kan ses i Panzieris andra viktiga arbete, ”Sull’uso capitalistico della macchine nel neo-capitalismo”, i *La ripresa del marxismo-leninismo in Italia*, op. cit., s. 148ff [på engelska, ”The capitalist use of machinery: Marx vs the objectivists”, *Class against class* <<http://geocities.com/cordobakaf/panzieri.html>>].

⁵ R. Panzieri, ”Plusvalore e pianificazione,” s. 270. Denna tämligen betydande revision av marxismen var inte blott en historisk korrektion (som till exempel en justering av Marx’ teori i förhållande till den kapitalistiska utvecklingen under efterkrigstiden). Den kullkastar den fundamentala metoden för dialektisk framställning (*Darstellung*) av kritiken av den politiska ekonomin. Denna framställning är ”dialektisk” i så måtto som den uttrycker den negativa rörelse som finns inneboende i det allmänna kapitalbegreppet och i varans struktur som det kapitalistiska samhällets ”cellform”. Med andra ord består den dialektiska kvaliteten av denna ”framställningsmetod” i dess förståelse av kategoriernas rörelse som självmotsägande kapitalrörelse, som systemets självkritik i termer av själva den begreppsliga objektiviteten, själva den ”borgerlig[a] utgångspunkt[en]” (jfr *Kapitalet* Band III (Bo Cavefors Förlag, 1973), s. 236. Denna självkritik refererar till den historiska och därmed övergående karaktären hos det produktionsätt som baseras på varubyte. För Marx, ”finns det för det första en gräns, inte inneboende i produktionen i allmänhet utan i den produktion som baseras på kapital”. Jfr Karl Marx, *Grundrisse* (Harmonworth, 1973), s. 415 [ej i svenska utgåvan, övers. anm.]. Denna gräns’ horisont som representeras av kapitalet självt och den självmotsägande kapitalrörelsen visas av Marx i dialektiken mellan gräns (*Grenze*) och skranka (*Schranke*). ”Först och främst: Kapitalet tvingar arbetaren utöver det nödvändiga arbetet till merarbete. Bara på så sätt bevarar kapitalet sitt värde och skapar mervärde. Men å andra sidan använder det bara nödvändigt arbete, om ock i den utsträckning det är merarbete och *realiserbart* som *merarbete*. Det har alltså merarbete som betingelse för det nödvändiga arbetet och mervärdet som gräns för det objektiverade arbetet, värdet överhuvud. Så snart det inte kan uppnå det senare, använder det inte heller det förra, och det kan bara använda det förra under förutsättning av det senare. Det begränsas alltså genom det, som engelsmännen kallar artificial check, arbete och värdeskapande, och det av samma skäl som det skapar merarbete och mervärde. Enligt sin natur skapar det alltså en *gräns* för arbete och värdeskapande, som står i motsats till dess tendens att växa i oändlighet. Och därigenom att det på samma gång sätter en, för det, specifik *gräns* och strävar ut över varje *gräns*, är det den levande motsägelsen” (*Grunddragen i kritiken av den politiska ekonomin*, Zenit/Rabén & Sjöberg, 1971, s. 127).

Det är uppenbart att denna skarpsinniga dialektiska betydelse av denna ”framställning” skulle falla samman om gränsen för kapitalets utvecklingsprocess inte utgjordes av ”kapitalet själv”. Sammanbrottet för skranka-gräns-dialektiken skulle utgöra en svårighet i analysen av kapitalrörelsen och därmed även för den teoretiska möjligheten av en kritik av den politiska ekonomin.

⁶ Detta resonemang utvecklades av Dario Lanyard i hans introduktion till R. Panzieri, *La ripresa del marxismo-leninismo in Italia*, s. 72–73.

⁷ Se K. Korsch, ”Om några principiella förutsättningar för en materialistisk diskussion om kristeorin” i *Proletarier – Zeitschrift für Theorie und Praxis des Rätekommunismus* #1 (1933), *riff-raff* #6 (2004), s. 102–108. För en diskussion om kristeorin i Bernsteindebatten, se Lucio Colletti, ”Bernstein and the Marxism and the Second International” i *From Roussau to Lenin* (London, 1972), s. 45–108. För den historiska och politiska bakgrunden till debatten, se K. Mandelbaums avhandling, *Die Erörterungen innerhalb des deutschen Sozialdemokratie über des Problem des Imperialismus* (Frankfurt, 1926), s. 32–42.

Korsch själv i slutändan en lösning som spårade alla positionerna tillbaka till den vanliga ideologiska gemensamma nämnaren för kristeorin och avvisade dem, efter att ha etablerat deras deterministiska och passiva karaktär, *en bloc* som blotta *reflektioner* över klasskampen.⁸ Inom kristeorins sammanhang urskiljde Korsch två *hållningar* som svarade mot två olika sätt att förstå den katastrofiska utvecklingsmekanismen: den *subjektivistiska* inställningen, som svarande mot den officiella socialdemokratiska versionen vilken var typisk för teoretiker som Hilferding, Bernstein, Lederer, Tarnow och Naphtali; och den *objektivistiska* inställningen, representerad av Rosa Luxemburgs ”klassiska” teori om kraschen, Fritz Steinberg och Henryk Grossmann. Den subjektivistiska inställningen vidhåller att krisen kan lösas av det kapitalistiska systemet, med hjälp av en general-kartell (Hilferdings *Generalkartell*) och genom att reglera arbete–kapital-förhållandet. Enligt Korsch vänder sig inte bara socialdemokraterna utan också bolsjevikerna och de sovjetiska ekonomiska planerarna, som även de är subjektivistiska kristeoretiker, till Hilferdings teori. ”Det är ... det som är det karaktäristiska för denna typ av kristeori att den ständigt *återspeglar ideologiskt* den vid den givna tidpunkten *passerade* fasen av den kapitalistiska ekonomins verkliga rörelse och för fram den gentemot den förändrade samtida verkligheten som en fixerad, stelnad ’teori’”. De praktiska konsekvenserna av dessa teorier är det ”*fullständiga tillintetgörandet av varje objektiv grundlag för den proletära klassrörelsen*”. Den objektivistiska hållningen – som Korsch bara anser vara i skenbar opposition till den subjektivistiska – uttrycktes i sin ”klassiska form” av Rosa Luxemburg i *Akkumulation des Kapitals*. Denna teori ”kan /inte/ anses vara en verkligt materialistisk och i sin praktiska verkning revolutionär inställning till krisfrågan”. Den ”objektivistiska” deformationen av denna position kan inte undertryckas genom att tillsammans med dess anhängare framhålla att det existerande systemet bara kan vältras över ända medelst proletariatets aktiva ingripande. ”*En sådan teori*”, skriver Korsch, ”... ter sig för mig olämplig till att frambringa den för sina egna mål kämpande proletära klassens egenansvariga handlings fulla allvar, som är lika nödvändig för arbetarnas klasskrig som för varje annat, sedvanligt krig.”¹⁰

Korsch ställer den ”materialistiska hållningen” i kontrast till de andra två: ”Denna hållning hävdar att hela frågan om huruvida de kapitalistiska kriserna objektivt är nödvändiga eller oundvikliga, ställd *så generellt*, är en *meningslös fråga* inom ramen för en praktisk revolutionsteori för proletariatet. Den är överens med den revolutionära Marx-kritikern Georges Sorel, när den inte vill låta den av Marx i ett starkt idealistiskt-filosofiskt färgat ”dialektiskt” språk påvisa den allmänna kapitalistiska tendensen mot den med arbetarklassens resning orsakade katastrofen gälla som en vetenskaplig förutsägelse, utan uteslutande som en ”myt” vars hela betydelse inskränker sig till att bestämma arbetarklassens *samtidiga* aktion. Men den materialistiska hållningen är inte enig med Sorel när denne i allmänhet också vill *inskränka* varje tidigare social revolutionsteoris funktion till att utgöra en sådan myt. Snarare tror den att det genom ständigt mer noggrannhet och grundligare empirisk utforskning av det samtida kapitalistiska produktionssättet och dess erkända utvecklingstendenser också kan göras vissa, helt säkert mycket begränsade, men för den praktiska aktionen tillräckliga förutsägelser om framtiden.”¹¹ Följaktligen, för att kunna fastställa sin verksamhet tvingas materialisten att empiriskt undersöka den nuvarande situationen, nivån av klassmedvetande, nivån av organisering och arbetarklassens förberedelse inför kampen. De grundläggande principerna för denna ”teoretiska och praktiska materialistiska grundinställning” fick sin klassiska formulering 1894 av den unge Lenin i hans polemik mot Michailowskis populistiska subjektivism och Struves objektivism. Lenin uppställde sin egen ”aktivistisk-materialistiska ståndpunkt” mot dessa två positioner.

⁸ För Korsch kunde det sägas att ”hela den socialistiska kristeorins historiska utveckling från Fourier och Sismondi över de olika successiva faserna av de Marx–Engelska och senare marxistiska och Marx–epigonära kristeorierna fram till Sternberg och Grossmann, Lederer och Naphtali och till de minsta teoretiska detaljerna som blott och bart passivt återspeglar den vid den givna tidpunkten pågående ekonomiska utvecklingen. Man kan från samma synvinkel överskrida kristeorins ramar och även framställa alla de viktigare fraktionsstriderna som har förekommit i den socialistiska rörelsen sedan de sista femtio åren, som *rena och skära ledsagningsfenomen och reflexioner* av den vid den givna tidpunkten omedelbart pågående *konjunkturen* i den kapitalistiska kriscykeln” (op. cit., s. 104). Det är tydligt att Korschs kritik är mer komplex och välformulerad (särskilt som han inte är begränsad av illusionen av att vara förmögen att finna en revolutionär version av kristeorin) men i grund och botten inte olik en anonym artikel i samma tidskrift: ”Die Grundlagen einer revolutionären Krisentheorie”, *Proletarier – Zeitschrift...* #1 (1933); nu i Korsch–Mattick–Pannekoek, *Zusammenbruchstheorie des Kapitalismus oder revolutionäres Subjekt*, med förord av Paul Mattick (Västyskland, 1973), s. 92.

⁹ Korsch, op. cit., s. 106.

¹⁰ Ibid., s. 107.

¹¹ Ibid., s. 107f.

III

Låt oss stanna upp en stund och undersöka de framträdande poängerna och implikationerna av detta intressanta arbete av Korsch. Först och främst måste vi fråga oss meningen med att reducera alla teoretiska positioner hos den tyska socialdemokratin och den Andra internationalen (vare sig höger eller vänster) till passiva och icke-ställningstagande föreställningar för att de begränsar sig till att *reflektera* över passerade stadier för den verkliga rörelsen (vilka för Korsch representeras av klasskonflikter, av praktiska och politiska tvister mellan diverse tendenser och strömningar inom arbetarrörelsen). Utan tvivel hjälper det här att beakta den specifika tid som Korsch skrev dessa rader. Vi befinner oss under 1933, perioden omedelbart efter fascismens framväxt i Tyskland. Framgången för den nationalsocialistiska diktaturen hade ännu inte förstört det kvarlevande hoppet om ett arbetaruppror. Det är därför det är nödvändigt att föra hela den *teoretiska* diskussionen i termer av en analys av det nuvarande i dess mest empiriska, särskilda aspekter, som absolut inte går att härleda från en generell och abstrakt teoretisk konstruktion. Även återopandet av den sorelska ”myten” och Lenins ”aktivistisk-materialistiska” position¹² måste ses från detta perspektiv som ämnat att betona det trängande behovet att mobilisera arbetare för kampen mot fascismen. Men trots denna nödvändighet är betydelsen av denna rigorösa historiska omständighet inte tillräcklig. Faktum är att detta arbete innehåller ett motsägelsefullt motiv som inte helt kan lösas genom att referera till den politiska nödsituationen för rörelsen då det är en ständig ingrediens i Korschs resonemang som han trots sin större komplexitet och bredd delar med en stor andel av den kommunistiska och socialistiska vänstern mellan de två krigen.¹³ Korsch verkar greppa behovet av en politisk och revolutionär tolkning av den ”vetenskapliga framställningen”¹⁴ i *Kapitalet*, och därmed att läsa kritiken av den politiska ekonomin i relation till teorin om klasserna och revolutionen. Men i brådskan att utan avbrott föra tillbaka diskussionen till kravet på en ”praktisk teori om den proletära revolutionen” hamnar han i ett undvikande av en av de avgörande dimensionerna i den mogne Marx’ arbeten. Det är just genom detta som han kompromisslöst avvisar alla kristeorier, oavsett deras metodologiska och epistemologiska grundval, som abstrakta konstruktioner vilka som sådana bara kan vara passiva reflektioner över den verkliga rörelsen. Korsch undviker således det komplexa problemet med ”framställningsmetoden” när han i sin brådska att fundera ut en ekonomisk analys som är kapabel till att sörja för en ”praktisk revolutionsteori” understödd av en ”aktivistisk-materialistisk hållning” läser den dialektiska presentationsmetoden hos den mogne Marx som blott en *allegori*¹⁵ ämnad att

¹² Denna positiva referens till Lenin är ganska förvånande i det att han vid slutet av 1920-talet redan hade brutit med leninismen och, i 1930-års ”antikritik”, till och med hävdade att hans sympatier för den leninistiska uppfattningen uttryckt i *Marxism och filosofi* varit resultatet av ett missförstånd. Se ”Marxism och filosofi – den nuvarande problemställningen” i *Marxism och filosofi*, Rabén & Sjögren, 1972, s. 21–48. Om användandet av den leninistiska teorin (eller åtminstone referensen till Lenin) har överlevt den teoretiska och politiska *Selbstverständigung* från det sena 1920-talet så kan den egentligen inte förklaras enligt den subjektivistiska kategorin ”missförstånd”. Som vanligt kräver lösningen på det här problemet hos Korsch en djupare och mer objektiv analys. Jfr några av diskussionerna inom *Linkskommunism* och *Linksozialismus* mellan de två krigen som har behandlats av H-M Bock, *Syndikalismus und Linkskommunismus von 1918–1923* (Meisenheim am Glan, 1969); H. Drechsler, *Die sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands* (Meisenheim am Glan, 1965); K-H Tjaden, *Struktur und Funktion der KPD-Opposition* (Meisenheim am Glan, 1964); och O. Ihlau, *Die roten Kämpfer* (Meisenheim am Glan, 1969).

¹³ Det skulle vara användbart att spåra analogin mellan Korsch och Max Adler – en författare som inte givits tillräckligt stor uppmärksamhet. Jfr A. Zabaro, ”Aspetti del socialismo neokantiano in Germania negli anni della crisi del marxismo”, *Annali Feltrinelli III* (1960), s. 153–165, liksom den intressanta jämförbara behandlingen av rådstänkarna hos Korsch och Adler utvecklade av U. Cerroni i *Teoria politica e specialismo* (Rom, 1973), s. 75–83.

¹⁴ Skillnaden mellan forskningsmetoden och framställningen uttrycks tydligt av Marx i förordet (januari 1873) till den andra tyska utgåvan av *Kapitalet*: ”[F]ramställningssättet måste /visserligen/ formellt skilja sig från forskningsmetoden. Forskningen har att i detalj tillägna sig stoffet, analysera dess olika utvecklingsformer och uppspåra det inre sambandet. Först sedan detta arbete är fullbordat, kan den verkliga rörelsen tillfredsställande beskrivas”, Marx, *Kapitalet* Band I (Bo Cavefors Förlag, 1969), s. 13. För de problem som hör samman med den ovan beskrivna distinktion och det generella förhållandet mellan logik och historia hos Marx, se C. Luporini, ”Marx secondo Marx”, i *Dialettica e materialismo* (Rom, 1975), s. 315ff.

¹⁵ Denna pragmatiska reduktion av de dialektiska och morfologiska aspekterna av kritiken av den politiska ekonomin är en *topos* som sammankopplar den europeiska ”teoretiska vänstern” (ofta genom Sorel, men i former och vägar som fortfarande behöver bli historiskt specificerade) med Bernstein och med den revisionistiska strömningen inom socialdemokratin. Korschs referens till Sorel skulle bli historiskt (och teoretiskt) klagjord i relation till en bernsteinsiansk revision av den ”industriella demokratis” huvudfråga som vid sidan av den anarkosyndikalistiska venen utgör den andra källan till Korschs ”rådsuppfattning” som han erhöll från ”*Fabian Society*”. Jfr K. Korsch, ”Die Fabian Society”, i *Die Rat*, IV:8 (november, 1912) s. 244–427; ”What is socialization?” i *New German critique* 6 (hösten 1975) och *Arbeitsrecht für Betriebsräte* (Frankfurt 1969). För Korschs teoretiska och politiska formation, se M. Buckmiller, ”Marxismus als Realität. Zur Rekonstruktion der theoretischen und politischen Entwicklung Karl Korsch’s”, *Über Karl Korsch*, red. Claudio Pozzoli (Frankfurt, 1973), särsk. s. 19–35.

För en omfattande och genomgripande redogörelse för den europeiska rådsrörelsens relation till vänsterkommunismen [Linkskommunismus], jfr M. Cacciari ”Sul problems dell’organizzazione Germania 1917–1921” som utgör en introduktion till C. Lukacs, *Kommunismus 1920–1921* (Padua, 1972). Ämnet behandlas också av S. Bologna i ”Class composition and the theory of the party at the origin of the worker-councils movement”, *Telos* #13 (våren 1972), s. 3–27; samt av C. De Masi i ”L’esperienza conciliare nella rivoluzione tedesca” i *Consigli operai* (Rom, 1972), s. 86–118.

väcka proletariats vilja och revolutionära anda.¹⁶ Sålunda uteslöt Korsch möjligheten av en uppdelning mellan teori och praktik. Som ett resultat av detta såg inte Korsch att Luxemburgs teori om kraschen skilde sig från den som formulerats av Kautsky i 1906 års förord till den femte tyska utgåvan av Engels' *Socialismens utveckling från utopi till vetenskap*, inte enbart på grund av en skillnad i inställning (vilket när allt kommer omkring är en subjektiv skillnad), utan snarare på grund av en annorlunda värdering given funktionen hos ekonomiska "beskrivningar" inom marxistisk teori. Luxemburg föreställde sig aldrig den modell som hon beskrev i *Akkumulation des Kapitals* som en ren och skär "reflektion" över den historiska och empiriska utvecklingen av det kapitalistiska produktionsättet. Snarare vägrade hon, tvärtemot Kautsky, alltid att tillskriva den fetischistiska karaktären hos objektiviteten som varandes ekonomiska lagar.¹⁷

IV

Om vi återvänder till Korsch finns det en annan förvånande punkt i hans framställning som indirekt bekräftar tillkortakommandena i hans inställning till kristeorin: associationen till Fritz Steinberg och Henryk Grossmann som "epigoner till den luxemburgska teorin". I själva verket var dessa två ekonomer så långt ifrån att vara epigoner att de 1929 var engagerade i en av de hårdaste och mest intressanta polemikerna om imperialismen. I sitt väldiga arbete om imperialismen¹⁸ hade Steinberg tagit upp och integrerat Luxemburgs partiella revision av marxistisk teori som relaterade den utökade reproduktionen med expanderandet till "icke-kapitalistiska områden".¹⁹ Grossmann däremot vidhöll att det kapitalistiska systemets tendens till kris och "sammanbrott" bara kunde förklaras *på den marxistiska världeteorins grund*. "Värdelagen", skriver Grossmann i sitt grundläggande arbete om lagen om kapitalackumulation och det kapitalistiska systemets sammanbrott "dominerar hela den ekonomiska processen för den kapitalistiska mekanismen och då dess dynamiska och utvecklande tendenser inte kan förstås förutom med denna lag som utgångspunkt måste dess slut – sammanbrottet – också förklaras med denna värdelag som utgångspunkt."²⁰ Misstagen hos Luxemburg och Steinberg – som ledde dem till en revision och "integrering" av Marx' arbete om utökad reproduktion – var resultatet av ett felaktigt antagande: i Luxemburgs *Akkumulation des Kapitals* liksom hos Steinbergs *Imperialismus* förklarades krisen inte i termer av *produktion*, utan i termer av *marknad*. Det är därför som det är omöjligt att dra samman kontinuiteten i och strukturen för reproduktionsprocessen och arbete–kapital–relationerna å ena sidan, och behovet av att introducera säkerhetsventilen de "icke-kapitalistiska områdena" (som resulterar

¹⁶ Jfr K. Korsch, "Om några principiella...", (s. 108. Här tänker Korsch förmodligen på den kända passagen i *Kapitalet* (som slutar med expropriationen av expropriatorerna) i vilken Marx sammankopplade kapitalets centraliserings- och utvecklingsprocess med "arbetarklassens revolt" [Empörung], jfr *Kapitalet* Band I, s. 670–71, korr.

¹⁷ Man kan (förutom de ekonomiska "fel" hennes bok innehåller) debattera fullständigheten i hennes metodologiska självreflektion och växlingarna och inkonsekvensen som förekommer i hennes skiftande formuleringar om överensstämmelsen mellan ekonomiska och politiska rörelser, mellan spontanitet och den politiska och revolutionära riktningen hos massorna. I den ovan nämnda essän observerar Bologna att "Rosa finner sig fången mellan sociologin kring organisering och partiteorin" (op. cit., s. 17). Denna typ av "ambivalens" kan reduceras till det faktum att "vad som för Luxemburg var ett problem rörande den sociala sammansättningen hos partiet, var för Lenin ett problem rörande frågan om program, eller om partiets policy. För Lenin skulle arbetarens revolutionära riktning förvävas genom att knyta militanter till detta program och följaktligen disciplinera dem till centralism. Rosa och Lenin talar om två olika typer arbetarklass: de talade emot två olika typer av reformism" (Ibid., s. 21). Mer skolastisk och formalistisk är Cacciari ansats som avvisar Luxemburgs resonemang som "demokratiskt-liberal" (jfr op. cit., s. 62). Dessutom tillför Cacciari en ganska inadekvat behandling av *Zusammenbruchstheorie* som han likställer helt och hållet med Luxemburgs modell vilken karakteriseras av "en konstant tendens till underkonsumtion" och av "en outhärdlig produktion–marknad–motsättning" (Ibid., s. 63). Men det är just denna inkonsekvens och denna dualism (som producerar en splittring av den politisk-strategiska dimensionen) hos Luxemburg som kritiserades av "förfallsteoretikern" Henryk Grossmann.

¹⁸ Jfr Fritz Steinberg, *Der Imperialismus* (Berlin, 1926).

¹⁹ Steinbergs integrering av Luxemburgs teori består i att individualisera över-befolkningsfenomenet till en konstitutiv förutsättning för kapitalismen (utan en reservarmé av arbete kan det inte finnas något överskott av lönearbete och därför inget mervärde). Dessutom vidhåller Steinberg att Luxemburg gjorde betydande misstag, speciellt i slutsatserna av hennes analys. Han accepterar till exempel inte det luxemburgska påståendet om omöjligheten av utökad reproduktion i en "ren" kapitalism – och håller med Bukharins kritik i *Imperialism and the accumulation of capital* (New York, 1972) som är publicerad tillsammans med Luxemburgs *Accumulation of capital – an anti-critique* – och hävdar att det även är möjligt under statskapitalism då den senare kan förstöra en del av mervärdet (se Steinberg, op. cit., s. 102).

²⁰ H. Grossmann, *Das Akkumulations- und Zusammenbruchsgesetz des kapital-istischen Systems* (Leipzig, 1929), s. 13. I den här volymen tillhandahöll Grossmann en briljant kritik av Steinbergs arbete som skrevs året innan: "Eine neue Theorie über Imperialismus und soziale Revolution" i *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*, XIII (1928), s. 141–92. Steinberg svarade med en pamflett med titeln *Eine Umwälzung der Wissenschaft? Kritik des Buchs von Henryk Grossmann. Zugleich eine positive Analyse des Imperialismus* (Berlin, 1930). För en analys av underkonsumtionen från den marxistiska värdelagens perspektiv och i allmänhet, och för alla specifikt ekonomiska aspekter av problemet, se M. Cogoy, "Les théories néo-marxistes, Marx et l'accumulation du Capital" i *Les temps modernes* (september–oktober, 1972), s. 396–427 och F. Hermanin, "Über einige Aspekte der Akkumulations- und Krisentheorie bei Grossmann und Mattick", i F. HERNANIN, M. LAUER, A. SCHURMANN, *Drei Beiträge zur Methode und Krisentheorie bei Marx* (Giessen, 1973), s. 85–111.

i ett markant omvändande av det marxistiska produktions- och reproduktionsproblemet till ett problem om ”realisation” av mervärde) å andra sidan. Genom en systematisk självreflektion lyckades emellertid Grossmann med att ställa frågan i termer av en analys av produktionsrelationerna, inom vars dynamik han såg den generella utvecklingstendensen i det kapitalistiska produktionssättet.²¹ Genom att basera sitt arbete på den dubbla dimensionen i bestämmandet av verkligheten och det abstrakt generella (med hänsyn till den historiska och empiriska rörelsen) hos värdelagen, kom han att med hjälp av ackumulationslagen koppla det till kristeorin. ”Den enorma betydelsen av Marx’ arbete ligger precis i det faktum att det är möjligt att förklara alla det kapitalistiska produktionssättets framträdelseformer på värdelagens grund.”²² ”Marxistisk förfallsteori är ... ett nödvändig antagande för förståelsen av den marxistiska kristeorin och är intimt sammankopplad med den.”²³ Således var Grossmanns bok långt ifrån en epigons arbete utan istället det ”återvändande till Marx” som förutsetts av Luxemburg i motsats till Bernsteins och austromarxisternas (nyharmonikerna) revisionistiska reformism²⁴ liksom Kautskys pseudo-ortodoxa och positivistiska skolastik. Grossmann räddade alltså Rosas politiska tillämpning genom att gjuta om den på en tidigare analytisk och metodologisk grund. Inte av en slump är det detta arbete av Grossmann som under det tidiga trettioåret (ett år efter tillkomsten av den tidigare diskuterade artikeln av Korsch) återupplivade en viktig diskussion inom *Linkskommunism* om sambandet mellan förfallsteorin och revolutionär subjektivitet.

V

Huvudpersonerna i den polemik som bedrevs i *Rätekorrespondenz*’ kolumner, ”rådskommunisternas” teoretiska organ, var Anton Pannekoek och Paul Mattick. I sitt bidrag till diskussionen riktade Pannekoek en kritik mot Grossmann som liknade den Korsch hade framfört vad gällde alla kristeorier med större ekonomiska förevändningar, men med långt mindre klarhet. Han startade med påståendet att ”[f]rågan om och det oundvikliga i kapitalismens sammanbrott, och det sätt på vilket detta förstås, är den viktigaste av alla arbetarklassens frågor och dess förståelse och taktik”²⁵ men kritiserade till slut Grossmann från ett i grund och botten externt perspektiv.²⁶ Pannekoeks kritik mot Grossmann är i grund och botten att han vill härleda kapitalismens slut ”ur rent ekonomiska orsaker” (och därmed se på kraschen ”oberoende av mänsklig inblandning”) och reducera klasskampen till en ”ekonomistisk” strid, dvs. att definiera den som en kamp för löner och en minskning av arbetstiden. Sålunda likviderade han till slut, långt mer genomgripande och radikalt, hela teorin om kraschen från Luxemburg till Grossmann, genom att förankra teorin till ett deterministiskt och ”borgerligt” begrepp om ”historisk nödvändighet”²⁷. Vid en närmare analys visar det sig emellertid att denna kritik av Grossmanns ”ekonomism” lika gärna kan riktas mot Pannekoek eftersom det var han själv som var bunden vid ett begränsat ”borgerligt” ekonomiskt koncept.

²¹ Bland Grossmanns teoretiska och metodologiska arbeten är *Marx, die klassische Nationalökonomie und das Problem der Dynamik* (Frankfurt och Wien, 1969) [För en skandinavisk utgåva, *Marx, den klassiske nationaløkonomi og dynamikken*, Rhodos, København 1975, övers. anm.]; ”Die Änderung des ursprünglichen Aufbauplans des Marxschen Kapital und ihre Ursachen” i *Archiv die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung* XIV (1929), s. 305–338; ”Die Wert–Preistransformation bei Marx und das Krisenproblem”, i *Zeitschrift für Sozialforschung* 1 (1932), s. 55–84; ”Die Goldproduktion in Reproduktionsschema von Marx und Rosa Luxemburg” i *Festschrift für Carl Gunberg zum 70. Geburtstag* (Leipzig, 1932), s. 152–184; ”The evolutionist revolt against classical economics” i *The journal of political economy* LI (1943), s. 381–396, och s. 506–522. Dessa är nu samlade i *Aufsätze zur Krisentheorie* (Frankfurt, 1971). För en analys av den epistemologiska grunden till Grossmanns teori, se min ”Political economy and critical theory”, *Telos* 24 (sommaren 1975), s. 56–80.

²² H. Grossmann. *Das Akkumulations- und Zusammenbruchsgesetz...*, s. 608.

²³ *Ibid.*, s. 60.

²⁴ ”Det faktum”, skriver Grossmann till Paul Mattick i ett brev den 18 juli 1937, ”att kritiken av nyharmonikerna, hilferdingianerna och bauerianerna i decennier systematiskt har försökt att förvränga Marx betyder inte att vi på samma sätt ska följa nyharmonikerna. När du följer en marxsk tanke genomgående till slutet, hur kan då en kris uppkomma i den enkla reproduktionsprocessen som överallt verkar vara utmärkande av en sådan harmonisk jämvikt? Bara då kommer du att upptäcka Marx teoretiska utarbetningar som ”filosoferna” inte ens har kunnat drömma om, även sådana som K. Korsch, som föreställde sig att de förstod något av marxistisk ekonomi.” i appendixet till *Marx, die klassische Nationalökonomie und das Problem der Dynamik*, s. 112–115 [København 1975, s. 117–18].

²⁵ Jfr A. Pannekoek ”Teorin om kapitalismens sammanbrott” i *Rätekorrespondenz* 1 (1934), i *riff-raff* #6 (2004), s. 110–133.

²⁶ Pannekoek repeterade okritiskt den invändning som gjorts mot Grossmann av ”professionella ekonomer”, dvs. för att ha visat på kraschens oundviklighet genom Otto Bauers schema. Jfr ”Die Akkumulation des Kapitals”, *Die Neue Zeit* XXXI (1912–13), s. 831–38, 862–74. Invändningen skulle endast ha något att komma med om Grossmann verkligen hade ämnat förse oss med en schematisk bild av kraschen. Men Grossmann förnekade möjligheten av en sådan beskrivning. Hans faktiska syfte var att visa på omöjligheten av en harmonisk utveckling som började från Bauers premisser. Jfr *Das Akkumulations- und Zusammenbruchsgesetz*, s. 95ff. Samma invändning mot Grossmann framfördes av Sweezy i *The theory of capitalist development* (New York, 1968), s. 209–13. I denna fråga se även Roman Rosdolskys *Kapitalets tillkomstshistoria* (Röda Bokförlaget, Göteborg 1974).

²⁷ A. Pannekoek, op. cit.

²⁸ P. Mattick ”Zur Marxschen Akkumulations- und Zusammenbruchstheorie” i *Rätekorrespondenz* 4 (1934), nu i Korsch–Mattick–Pannekoek, op. cit.

Det är just detta som är Matticks poäng i hans viktiga kritik. Pannekoek lyckades inte förstå den dialektiska karaktären av Grossmanns utveckling, påpekade Mattick, vilken var grundad på en specifikt marxistisk metodologisk bas. Den metod med vilken kritiken av den politiska ekonomin skrider fram syftar inte till en historisk eller empirisk beskrivning av reella processer utan till en abstrakt isolering av vissa fundamentala moment för att kunna definiera enheten i det kapitalistiska samhällets rörelselagar. ”Även för Grossmann finns det inte några rent ekonomiska problem”, poängterar Mattick. ”Ändå hindrar detta inte honom från att i sin analys av ackumulationslagen *metodologiskt* begränsa sig till en definition av rent ekonomiska förutsättningar och därmed att *teoretiskt* nå en objektiv gräns för systemet. Den *teoretiska förståelse* varmed det kapitalistiska systemet nödvändigtvis måste kollapsa på grund av sina interna motsättningar *ger inte vid handen* över huvud taget att den *verkliga kollapsen* är en automatisk process, oberoende av människor”²⁸.

Gränserna för Pannekoeks marxism kan ses då han, efter att ha dömt ut all ”praktisk nytta” av kristeorin, går vidare till att föreslå en positiv lösning på problemet med kopplingen mellan ekonomi och politik: mellan de objektiva och de subjektiva elementen. Med start i antagandet att ”du /inte/ kommer ... att förstå den marxiska ekonomin över huvud taget om du inte har gjort det historiskt materialistiska tankesättet till ditt eget”, försöker han *omedelbart* att lösa, i en odifferentierad enhet, förhållandet objektiv–subjektiv, vara–medvetande, ekonomi–politik: ”Ekonomi, som totaliteten av människor som strävar efter att tillfredsställa sina livsbehov, och politik (i vidaste mening), som människors kamp och agerande som klasser för att tillfredsställa dessa behov, bildar en enskild förenad sfär för en lagstyrd utveckling”²⁹. Vad vi här har är å ena sidan en odifferentierad enhet och å den andra en abstrakt dualism mellan två läger som, med termerna definierade på detta sätt, förblir absolut oförmedlad. Om ekonomi kan reduceras till blott en arbets- och instrumentell aktivitet och politik till blott en autonom och voluntaristisk aktivitet så kan enheten av dessa inte vara något annat än en tom form eller ett moraliskt postulat. Med den deklarerade enheten av teori och praktik kan vi hos Pannekoek jämföra det motsatta paret, eller snarare den hypotetiskt framlagda polära dubbelnärvaron, ekonomism–voluntarism. Men, och vad som är viktigare, denna inkongruens är varken resultatet av en personlig irrelevans eller en exklusiv historisk begränsning av en diskussion om 1930-talet.³⁰ Faktum är att *samma typ av kritik av teorin om kraschen och samma värdjande till subjektivitet* kan ses hos socialdemokratin reformistiska teoretiker så som Hilferding och Braunthal. Långt innan den *Marxrenässans* som karaktäriseras av den unge Lukács’ och Korsch’s arbeten och som var ödesbestämd till att anta enorma proportioner i och med publicerandet av Marx’ tidiga filosofiska skrifter, var det de austromarxistiska teoretikerna som i den europeiska marxismen initierade den ”subjektivitetens era”, som bestod i att aktivt omläsa det marxistiska arbetet filtrerat genom en nykantiansk tematik.³¹

s. 47–48. Matticks anmärkningar är signifikanta inte bara för att de går emot vänsterkommunismens (och socialismens) allmänna tendens utan även, och vad som är viktigare, på grund av att de går bortom de snäva teoretiska och politiska ramarna och sålunda utan att vara medveten om det rör vid den europeiska marxismens allmänna politiska svaghet, mest framträdande i vacklandet mellan en spekulativ och en pragmatisk version av förhållandet mellan teori och praktik.

²⁹ A. Pannekoek, op. cit., s. 128.

³⁰ För att kunna förstå relevansen av detta problem så behöver man endast under-söka den polemik som genererades av den habermanska kritiken kring konceptet ”arbete” hos Marx. Jfr J. Habermas, *Knowledge and human interests* (Boston, 1971), kapitel 1, avsnitt 2. Vad gäller detta, se även H-J Krahl’s polemik, ”Pro-duktion und Klassenkampf”, i *Konstitution und Klassenkampf* (Frankfurt, 1971), s. 392ff. ”Habermas”, menar Krahl, ”kan kasta ett begränsat praxiskoncept i ansiktet på Marx endast på grund av att han har ett begränsat produktionskoncept. Enligt Marx inkluderar produktionen alla den sociala praxisens element, dvs. det subjektivt–objektiva förhållandet och intersubjektiviteten, arbetet och arbetsdelningen. Habermas reducerar istället produktionskonceptet till ett icke-intersubjektivt subjekt–objekt-förhållande av instrumentell aktivitet, dvs. till ett instrumentellt arbetskoncept. Det pris Habermas får betala för en sådan reduktion av produktionskonceptet är en avmaterialisering av intersubjektiviteten som han karaktäriserar med den abstrakta titeln interaktion, eller dematerialiseringen av revolutionär praxis (ibid, s. 394).

³¹ Inom arbetarrörelsen växte inte nykantianismen (och i allmänhet influensen från alla de filosofiska strömningar som karaktäriseras av subjektets centrala ställning) från, vilket idéhistorien skulle kräva, de nya resultaten från vetenskaplig och epistemologisk forskning som abstrakt visade på den ”felaktiga karaktären” av ett evolutionistiskt och deterministiskt perspektiv, den växte inte heller fram, vilket det subjektivistiska perspektivet vidhåller, från en revisionistisk ”avvikelse” eller ”degenerering”. Snarare kan den, på det historiska medvetandets nivå, ses som ett fall tillbaka på förekomsten av kapitalismens monopolfas som, genom att i realiteten motsäga det positivistiska begreppet om en oundviklig evolutionistisk övergång till socialismen, hade störtats ut i en kris för en platt objektivistisk tolkning av den marxistiska teorin. När man läser Max Adlers arbete så märker man, mer än hos Bernstein eller, för att nämna en nykantiansk marxist, Colander en märklig koppling mellan den Andra internationals kris (som både är en kris för den skolastiska ram som grundar sig på den historiska processens absoluta legitimitet och på det objektivistisk-ekonomistiska politikbegrepp som denna ram stödde) och födelsen för den så kallade ”västmarxismen”. Den senare växte fram samtidigt som en kritik av alla deterministiska historiebegrepp och av all reformistisk praktik, samtidigt som den sökte en aktivistisk-revolutionär rekonstituering av subjektivitetens former. Max Adlers försök att finna en autonom teoretisk och politisk väg (ett slags ”tredje väg” mellan socialdemokratien och bolsjevismen) som grundade sig på en bred och begriplig filosofisk rekonstituering av marxismen skedde vid denna delikata tid som karaktäriserades av kriget, oktober-revolutionen och 1923 års teoretiska kris. För hela raden av frågor som behandlar den nykantianska socialismen, se den öppet socialdemokratiska behandling som finns i N. Lesser, *Zwischen Reformismus und Bolschewismus. Der Austromarxismus als Theorie und Praxis* (Vienna, Frankfurt, Zürich, 1968). Om Max Adler, jfr s. 513–561.

Även om den utgjorde ett skifte i emfas i den teoretiska och politiska debatten i arbetarrörelsen, både för de nykantianska austromarxisterna och för *Linkskommunismus'* majoritetsflygel, fick denna appell för subjektiviteten som konsekvens en epistemologisk restriktion av det fält som definierats av Marx som de samhälleliga produktionsförhållandena. Den sociologiska och empiriska analysen av det "verkliga" stöter på ett hävdande av den (etisk-universella) subjektiva faktorn. Därmed hamnar den ekonomiska analysen i mikrosociologiska övningar istället för att karaktärisera produktionsättets tendentiella lagbundenhet. Till det empiriska reducerandet av de begreppsliga abstraktioner som från verkligheten hämtar sina strukturerande moment motsvarar den avobjektifierade upplösningen av det politiska momentet till en etisk och transcendental rörelse. Samma uppsplittring framträder även i definitionen av klass: det senare splittras i ett "materiellt" moment i produktionen (arbetskraften) och ett "spirituellt" moment som genom sin universalitet transcenderar den empiriska nivån för klassens materiella förhållanden och produktionsförhållanden (proletariatets universellt mänskliga "vilja", "klassmedvetande" som en återförening av den mänskliga naturens *dissekerade medlemmar*). Sålunda förklaras inte klassmedvetandets ursprung [genesis] i termer av produktions- och reproduktionsprocessen, inifrån de samhälleliga förhållandenas objektivitet, utan *förutsätts* som ett resultat av en oreducerbar autonomi som vid en viss punkt i utvecklingen gör ett kvalitativt språng som bryter med den empiriska världens kvantitativa uniformitet.

I den polemik som gällde Grossmanns bok ställs vi inför en bjärt kontrast mellan två teoretiska perspektiv. Å ena sidan Pannekoeks perspektiv, som representerar processen för att uppnå viljans autonomi från de ekonomiska och empiriska förhållanden i enlighet med det påvisade dualistiska schemat (som följdriktigt löstes av påståendet av en *odifferentierad* enhet mellan två moment). Den andra sidan representeras av Mattick som ser klassmedvetandets ursprung (och därmed övergången från "klass i sig" till "klass för sig") som ett *resultat av en objektiv process*, vars rörelselagar *varken löses i eller reflekterar en rörelse av abstrakt medvetande eller i en abstrakt enhet mellan medvetande och objektiva förhållanden*, utan i *produktionsförhållandenas* artikulerade men differentierade sammanhang. Endast i denna dynamik kan klasskampen förklaras eftersom den inte är något annat än en effekt av produktionsförhållandenas inneboende motsättningar.

VI

I ett brev till Mattick den 21 juni 1931 klargjorde Grossmann själv denna kontroversiella punkt i sin polemik mot austromarxisterna. "Det är uppenbart att jag inte menar att kapitalismen är dömd att kollapsa 'av sig själv' eller 'automatiskt', som Hilferding och andra socialister (Braunthal) påstår då de tar ställning mot min bok", skrev han. "Den kan krossas endast av arbetarklassens klasskamp. Men jag ville visa att klasskampen ensam inte är tillräcklig. Viljan att krossa är inte tillräckligt. Under den kapitalistiska utvecklingens *initiala fas* kan inte ens en sådan vilja uppstå... Uppenbarligen, som *dialektisk marxist* så vet jag att båda sidor av en process, den objektiva och den subjektiva, *ömsesidigt* påverkar varandra. I klasskampen växer de faktorerna samman. Man kan inte 'vänta' tills de *första* 'objektiva' villkoren är där och först då låta de 'subjektiva' villkoren verka. Det skulle vara en inadekvat, mekanisk uppfattning som är främmande för mig. Men *av analytiska skäl* så måste jag nyttja mig av den abstrakta proceduren att isolera specifika element för att kunna visa på varje elements grundläggande funktioner. Lenin talar ofta om den revolutionära situationen som måste vara objektivt given som en förutsättning för proletariatets aktiva och lyckosamma intervention. Min sammanbrottsteori syftar inte till denna aktiva interventions exklusivitet, utan vill snarare visa när och under vilka förhållanden som en sådan objektivt given revolutionär situation kan uppstå och uppstår".³²

Här lade Grossmann grunden till en möjlig koppling mellan kritiken av den politiska ekonomin och revolutionsteorin. Ett fundamentalt och icke-reducerbart moment av denna koppling skulle ha varit den dialektiska framställningen. Som Roman Rosdolsky har visat i sitt arbete om *Kapitalets* ursprung har inte distinktionen mellan "forskningsmetoden" och "framställningsmetoden" i kritiken av den politiska ekonomin – en distinktion som underliggert den andra, även den avgörande, distinktionen mellan de genetiska och de morfologiska nivåerna, det historiska och det logiska momentet³³ – en rent epistemologisk betydelse, utan även politisk och revolutionär relevans.³⁴ Om selekterandet av ett abstrakt framställningskriterium inte är godtyckligt (eller resultatet av blott metodologiska hänsynstaganden) utan är kopplat till behovet att begreppsligt framställa *realabstraktions*processen; och om *Kapitalets* dialektiska framställning beskriver de begreppsliga normernas rörelse som i sin logiska struktur uttrycker abstraktionens *verkliga herravälde* i det kapitalistiska samhället, då är kritiken av den politiska ekonomin, *genom sin dialektiska framställning*, en penetrering och samtidigt en kritik

³² H. Grossmann, *Marx*, s. 88. [København 1975, s. 97f]

av en *subjektlös* totalitet som regleras av det abstraktas herravälde (abstrakt varuarbete). Sålunda är kritiken av den politiska ekonomin å ena sidan en penetrering av en begreppslig objektivitet som ”tankeform”³⁵ samtidigt som den å den andra sidan är en immanent kritik av denna ”objektivitet” i så måtto som den är det teoretiska uttrycket för en reell negativitet och ett skifte till en alternativ logisk och historisk process som har sitt ursprung i det abstrakta arbetets ramverk.³⁶ Den är samtidigt en kritik av ”medvetandet” och en kritisk revolutionsteori.

I så måtto som senare studier över ursprunget till *Kapitalets* struktur och den marxiska teorins epistemologiska status rekonstruerar Marx’ mogna forsknings grundläggande komponenter (värde- och penningteorin, essens–framträdelseform–förhållandet, logisk tid–historisk tid, bruksvärde–bytesvärde) ger de oss möjligheten att ur själva kritiken av den politiska ekonomin dra fram den politiska teorins grundläggande begrepp, klassteorin och statsteorin. Genom sin dubbelkaraktär som realabstraktionsteori och kritik av medvetandets reifierade former (inte förstätt subjektivt utan som individernas och klassernas effektiva ”vara-former” [”modes of being”] i det kapitalistiska samhällets historiskt specifika totalitet) konstituerar kritiken av den politiska ekonomin den obligatoriska startpunkten för *klassmedvetandets vetenskapliga grundande* och för vad som idag kallas ”konstitueringsproblemet”³⁷.

För att kunna återföra detta problemkomplex (och uppgiftskomplex) till den teoretiska och politiska diskussionen som hänger samman med *vår* historiska samtid krävs det omedelbart det teoretiskt utvecklade och historiskt relevanta erkännandet av metodproblemen inom marxismen och arbetarrörelsen. Detta är nödvändigt för att lokalisera de moment och epistemologiska ansträngningar som eventuellt antingen innehåller framställandet av konstitueringsproblemet (och den kritiska kopplingen mellan den politiska ekonomin och den revolutionära teorin som dess bas) och förutsättningarna för en materialistisk behandling av problemet.

En viktig startpunkt för denna riktning kan spåras till de fram till nyligen förbisedda arbetena av Henryk Grossmann och Paul Mattick. Paradoxalt nog är det just på grund av att deras ekonomiska ”modeller” framträder som ”stängda” och enhetliga (på grund av att de, till skillnad från ”nymarxistiska” teorier om den kapitalistiska utvecklingen, inte framställer någon uppdelning mellan *produktion* och *marknad*) som de ger oss möjligheten att på dem grunda en specifik och icke-generisk (etisk och subjektivistisk) politiknivå – trots sina teoretiska begränsningar och historiska omständigheter.³⁸ Den begreppsliga återundersökningen av det kapitalistiska systemet som en motsägelsefull helhet som definieras av den övergripande samhällsliga reproduktionsprocessen och som uttrycks på den politiska och strukturella nivån som tendensen till kris, för oss tillbaka till just den vanliga tematiken om staten och dess funktioner inom arbetets värderings- och socialiseringsmekanism. I så måtto som det är ett uppöppnande och sålunda ett *föregripande* av, snarare än en ”reflektion” över den verkliga historiska processens grundläggande strukturella faktorer i det kapitalistiska samhället, så är den abstrakta begreppsliga beskrivningen inte tillräcklig i sig själv utan refererar tillbaka till klasskampens dimension.

³³ Jfr A. Schmidt, *Geschichte und Struktur* (München, 1971), s. 41ff, liksom C. Luporini, *Marx secondo Marx*, op. cit., s. 84–112.

³⁴ I anslutning till det redan nämnda verket om *Kapitalets* ursprung, jfr Rosdolskys nyligen publicerade essäsamling om den Andra internationals teori och praktik, *Studien über revolutionäre Taktik* (West-Berlin, 1973). Vad gäller problemet med en politisk läsning av *Darstellung*, jfr H. Reinicke, *Ware und Dialektik* (Darmstadt-Neuwied, 1974). Denna bok tar upp och utvecklar flera av Krahs idéer.

³⁵ Om förhållandet mellan varuformen (Warenform) och tankeformen (Denkform), jfr A. Sohn-Rethel kontroversiella men stimulerande antaganden i hans *Warenform und Denkform*, s. 101ff och *Geistige und körperliche Arbeit*, s. 24 (båda verken publicerade i Frankfurt, 1971). Publicerandet av Sohn-Rethels skrifter som skrevs under 1930-talet i ett sammanhang av den kritiska teorins interndiskussion, men som först nyligen ”upptäcktes” utgör kanske den mest relevanta teoretiska händelsen under förra decenniet i Västtyskland. Jfr H. Reinicke, op. cit., s. 103–118 och ”Ware und Dialektik – Zur Konstitution des bürgerlichen Bewusstseins bei Sohn-Rethel”, *Politikon* 56 (april–maj 1971), s. 22–35.

³⁶ Jfr B. De Giovanni, *Hegel e il tempo storico della società Borghese* (Bari, 1970), s. 173–202.

³⁷ Den marxistiska teorin har rigoröst analyserats i arbeten av R. Rosdolsky, op. cit.; O. Morf, *Geschichte und Dialektik in der politischen Ökonomie* (Frankfurt och Wien, 1970); och senare i arbeten av H. Reichelt, *Zur logischen Struktur des Kapitalbegriffs bei Karl Marx* (Frankfurt och Wien, 1970); H-G Backhaus, ”Zur Dialektik der Wertform”, i *Beiträge zur marxistischen Erkenntnistheorie*, red. A. Schmidt (Frankfurt, 1970), s. 128–52; och ”Materialien zur Rekonstruktion der Marxschen Werttheorie”, i *Gesellschaft. Beiträge zur Marxschen Theorie I* (Frankfurt, 1974), s. 52–77. Vad gäller förhållandet mellan kritiken av den politiska ekonomin och historieteorin, dialektisk *Darstellung* och klassmedvetandetematiken (*Konstitutionsproblematik*) är bidragen av A. Schmidt relevanta. I anslutning till den redan anförda *Geschichte und Struktur* se hans ”Zum Erkenntnisbegriff der Kritik der politischen Ökonomie”, i *Kritik der politischen Ökonomie heute. 100 Jahre ”Kapital”* red. W. Euchner och A. Schmidt (Frankfurt och Wien, 1968), s. 30–43; O. Negt, *Soziologische Phantasie und exemplarisches Lernen* (Frankfurt, 1971). Men se framför allt den volym som skrevs tillsammans med A. Kluge, *Öffentlichkeit und Erfahrung. Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit* (Frankfurt, 1972). Alla dessa författare utvecklar (ofta med skarpt polemiska anmärkningar) centrala teman hos den kritiska teorin.

³⁸ Jfr N. Badalonis perceptiva artikel, ”Il ’meccanismo unico’ nel tardo capitalismo”, i *Rinascita* XXX:20 (18 maj, 1975), s. 23–25. Här tar Badaloni upp och klargör åtskilliga centrala punkter vad gäller hans bidrag till diskussionen om marxismen på 1960-talet. Jfr *Il marxismo italiano degli anni sessanta e la formazione teorico-politica delle nuove generazioni* (Rom, 1972), s. 19ff., och som därefter utvecklats i *Per il comunismo. Questioni di teoria* (Turin, 1972) som tillsammans med de redan nämnda arbetena av Luporini och De Giovanni utgör de huvudsakliga senare bidragen till den italienska marxistiska diskussionen. För Matticks kritiskt-metodologiska begrepp, se den nyligen publicerade essäsamlingen *Kritik der Neomarxisten* (Frankfurt, 1974).

VII

Pannekoek kunde anklaga Grossmann för att vara bunden till ett positivistiskt och borgerligt uppfattande av den ”samhälleliga nödvändigheten” eftersom han uteslöt den *kritiska* aspekten av Grossmanns framställning. Han hade tagit Grossmanns arbete för en abstrakt, empirisk och deskriptiv modell och behandlade den sålunda i slutändan som en manual i politisk ekonomi.³⁹ Sålunda kan man anklaga Marx för ekonomism på samma sätt då han i *Kapitalets* fyra volymer beskrev det borgerliga samhällets utveckling som begreppsliga former som förändras av ekonomin. Denna typ av invändning tar inte i beaktande den preliminära metodologiska varningen i undertiteln ”Kritik av den politiska ekonomin”. Samtidigt utesluter denna typ av invändning möjligheten till att förstå dess genomgripande *politiska* betydelse (som inte ska förstås som en platt instrumentalitet). Sålunda stannar Pannekoeks kritik från hans misslyckande i att greppa den huvudsakliga poängen i kritiken av den politiska ekonomins framställningsform. Det ”framträder här”, skrev Marx, ”på ett *rent ekonomiskt sätt* – /[d]vs från borgerlig utgångspunkt inom gränserna för den kapitalistiska förståelsen/ – från själva den kapitalistiska produktionens ståndpunkt, dess begränsning, dess relativitet, detta att den inte är något absolut utan bara ett historiskt, mot en viss begränsad utvecklingsperiod svarande produktionsätt”.⁴⁰

Genom att ha förstått ”sammanbrottsteorin” som det kapitalistiska systemets självkritik på den ”abstrakta beskrivningen” nivå (och sålunda återvänt till den övergående historiska karaktären för det produktionsätt som grundar sig på varuutbyte) kan Grossmann undvika det fel som är vanligt bland många ”marxistiska” ekonomer: att skilja värdeteorin – som är hörnpelaren i kritiken av den politiska ekonomin – från den materialistiska historieuppfattningen. Den historiska materialismens utveckling till vetenskap sammanfaller med förståelsen av det borgerliga samhällets övergångsnatur. Sismondi ”förutsåg” historiefilosofins nivå, i produktionsättets ”cellform” (*Zellenform*), varuproduktionsformen, i varornas värdeform och i värde som antog formen av kapital.⁴¹ Grossmanns ”isoleringsmetod” framställer den motsägelsefulla enheten av bruksvärde och bytesvärde endast i sin ekonomiska aspekt, därmed som ett problem med kapitalets organiska sammansättning och slutligen som en *ekonomisk tendens* till kris (tendentiellt fall för profitkvoten) – ett resultat av den motsättning som finns inom själva ackumulationsmekanismen. I sin ”naturliga” karaktär framstår sålunda den kapitalistiska samhällsformationens tidigare historia som en tendens inom den materiella basens ekonomiska hjärta, som en ”naturlig” koppling till krisen som leder till sammanbrottet. Grossmann *deducerar* den samhälleliga tendens genom vilken den ekonomiska tendensen realiserar: motsättningen mellan produktivkrafterna och produktionsförhållandena; från inom denna kritiska ”självbeskrivning”. Det senare baserar sig på det historiskt materialistiska momentet av den politiska ekonomins *egenfundament* [self-foundation],

³⁹ Den anonyme författaren till artikeln om kristeorin som fanns med i *Proletarier* tillsammans med Korschs hade anklagat Grossmann för att inte ha förstått Marx’ metod. ”Marx”, skrev han, ”försöker inte beskriva den kapitalistiska verkligheten genom ett ’angreppsförfarande’ (*Annäherungsverfahren*), hans teori är inte ämnad till att utgöra ett medel till att rekonstruera den ekonomiska realiteten i sin totalitet. Den ämnar snarare till att avslöja systemets grundvalars absurditet ... och vidare till att ge proletariatet en chans att konkret undersöka dess realitet från den revolutionära omvandlingens perspektiv”. Jfr ”Die Grundlagen einer revolutionären Krisentheorie”, återtryckt i Korsch–Mattick–Pannekoek, op. cit., s. 75. Efter att ha läst denna artikel skrev Grossmann till Mattick i ett brev som är daterat den 7 maj 1933: ”För Marx – försäkrar oss författaren – är det inte viktigt att beskriva den kapitalistiska verkligheten (vilket jag hävdar). Samma kritiker föreslår dessutom att vi utarbetar en ’kristeori’. Men vilken betydelse har en teori såvida man inte ämnar att inte bara förklara datan utan att förstå den i sina funktionella kopplingar och därmed förklara den?” Jfr Marx, op. cit., s. 99.

⁴⁰ K. Marx, *Kapitalet* band III, s. 236. Pannekoeks metodologiska miss-förstånd klagas ytterligare då vi undersöker den teoretiska och politiska sidan av hans kritik. Som en utmaning av Grossmanns påstående att kollapsen varken är ett alternativ eller en motsättning till klasskampen (jfr *Das Akkumulations- und Zusammenbruchsgesetz*, s. 29) anklagar Pannekoek Grossmann för att ha en reduktionistisk uppfattning av det senare, dvs. för att se den blott som en kamp för löneökningar och för en minskning av arbetstiden (jfr Pannekoek, op. cit., s. 29). Som en konsekvens av sin argumentationskedja, vilken Pannekoek ignorerar, refererar i själva verket Grossmann inte uteslutande till fabrikskampen, utan till det kapitalistiska systemets övergripande dynamik. Han kopplar klasskampen, i all sin komplexitet, till reproduktionsprocessen och inte till den enkla produktionsprocessen, ”just för att hos Marx leder hela analysen av reproduktionsprocessen till klasskampen” (Grossmann, op. cit.). Här citerar Grossmann en sammanfattande del i ett brev från Marx till Engels, daterat den 30 april 1868, som gäller strukturen för den andra och tredje volymen av *Kapitalet*. Efter att ha visat fenomenalkaraktären av ekonomins oberoende utveckling, som får de ekonomiska kategorierna att framstå som om de följde en objektiv, självständig och självgiven process, drar Marx slutsatsen att då man relaterar löner och profit till de tre klasserna (jordägare, kapitalister och arbetare) vilka konstituerar inkomstkällan är resultatet av hela formdialektiken att ”avslutningen blir *klasskampen*, där vi kan studera rörelsen och hela eländets upplösning...” (*Brev i urval*, Gidlunds, 1972, s. 81ff, övers. anm.). I så måtto som denna slutsats implicerar reproduktionsprocessens totalitet, så utesluter den all restriktiv uppfattning (ekonomistisk eller syndikalistisk) av klasskampen. Och Grossmann använder den för att kunna visa att vid en högre nivå för kapitalackumuleringen är kampen om fördelningen av inkomsten ”inte bara en kamp för förbättrandet av levnadsstandarden för de kämpande klasserna, utan en kamp för själva den kapitalistiska mekanismens existens” (op. cit.).

⁴¹ Grossmann skrev en omfattande studie av Sismondi: *Sismondi de Sismondi et ses theories économiques (Un nouvelle interpretation de sa pensée)* (Varsaviae, 1924). Några viktiga anmärkningar vad gäller den schweiziska ekonomen kan även fås i essän ”W. Playfair. The earliest theorist of capitalist development” i *Economic History Review* XVIII (1948), s. 65–83.

oberoende av skiftet från en förståelse på historiefilosofins nivå till den dialektiska och begreppsliga självförståelsen av det borgerliga samhällets historiskt bestämda övergångskaraktär.

I så måtto som den definierar den *till sin natur* motsägelsefulla karaktären av det kapitalistiska produktionssättet kan denna motsättning mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden varken relegeras till kapitalismens konkurrensfas, som hos Panzieri och andra ”nyvänterteoretiker” eller reduceras till en metaforisk objektivering av arbete–kapital-konflikten som många försvarare av *Linkskommunismus* vidhöll. Inom det kapitalistiska systemet är det omöjligt att undertrycka processens ”naturliga karaktär” eller att kontrollera den med hjälp av planering i det att det är omöjligt att anlända från ”förhistorien” samtidigt som man förblir inom varuproduktionens gränser. Och om framställningens autonoma moment inte blott är en empirisk abstraktion utan uttrycker den *verkliga* process varmed det abstraktas herravälde självständiggörs i det borgerliga samhället, så kan inte konstituerandet av proletariatet som ”klass för sig” ursprungligen ges i ”produktionsförhållandena” som en effekt av en manikeisk sönderdelning i kapital och ”arbetarautonomi” utan är snarare resultatet av en process utan subjekt. Sålunda har denna process producerat ett historiskt nu som karaktäriseras och specificeras av ett tilltagande massdeltagande (protagonism). Men utan kapitalismens ”naturliga karaktär” skulle detta deltagande blott vara ett idealistiskt begrepp, dvs. praktiskt ofattbar tidigare (dess ursprung) liksom nu (dess realiserande). Despotisk socialisering, i sin *motsägelsefulla enhet*, uppfyller snarare än undertrycker den fundamentala historiska motsättningen mellan produktivkrafter och produktionsförhållanden (som inte är begränsad till konkurrensfasen utan finns inom den dikotoma strukturen för systemets ”cellform”: *varorna*). Statlig intervention i ekonomin fungerar som en ”plan” endast i senkapitalismens teknologiska ideologi. I verkligheten medierar endast denna intervention de andra mottendenserna mot profitkvotens tendentiella fall, eftersom den själv är en mottendens. Den *formellt* förenande karaktären av den despotiska socialiseringen ideologiserar statens verkliga funktion som regulator av den övergripande reproduktionsprocessen till ”planeringsbegreppet”. Därmed förebygger den mot en förståelse av produktivkrafternas och produktionsförhållandenas enhet och motsägelsefullhet inom den nya konfiguration som denna process antar i den moderna organiserade kapitalismen.

VIII

Paradoxalt nog ligger den svagaste punkten i Panzieris argument (som trots dess uppenbara historiska skillnad visar sig vara slående lik Korschs) i dess mest vitala politiska bidrag: efterlysandet av en antidogmatisk förnyelse av den marxistiska diskursen som baseras på översättandet av de kategorier som tillhör kritiken av den politiska ekonomin till de som tillhör den revolutionära teorin. Även om han startar från den marxiska kopplingen mellan teorin om den kapitalistiska utvecklingen och teorin om den sociala revolutionen som Korsch våldsamt hade kritiserat⁴² så hamnar Panzieri till slut i sällskap med den korschiska teoretiska vänstern genom att misstolka framställningens funktion och betydelse. Om den begreppsliga framställningen hos Korsch reduceras till blott en reflektion och kristeorin till en objektiverande allegori för de verkliga klasskonflikterna så är framställningens utveckling från det första till det tredje bandet av *Kapitalet* hos Panzieri direkt associerad med kapitalets verkliga historiska utveckling från konkurrens- till monopolfasen. För att kunna validera sin läsning av *Kapitalets* tre band som en beskrivning av den ”historiska processen av systemets växande sammanhang”⁴³, vilken skulle ha lett förbi Marx’ egna förväntningar på värdelagens fulla realisering som ”planeringslagen”, citerar Panzieri en viktig passage i det tredje bandet: ”I vår framställning av hur produktionsförhållandena förvandlas till ting och göres självständiga gentemot dem som agerar i produktionen”, skriver Marx i slutet av kapitlet om treenighetsformlen, ”ingår vi inte på frågan, på vilket sätt de uppfattar sammanhangen som övermäktiga naturlagar, som ovillkorligen måste lydast, då de gör sig gällande som en blind nödvändighet genom världsmarknaden, dess konjunkturer, marknadsprisernas rörelser, kreditens perioder, industrins och handelns cykler, omväxlingen mellan högkonjunktur och kris. Vi behandlar inte denna fråga, eftersom den verkliga konkurrensens rörelse ligger *utanför det vi planerat* och vi här bara har att presentera det kapitalistiska produktionssättets inre organisation så att säga i dess ideala genomsnitt”.⁴⁴

Men innebörden av denna passage går i rakt motsatt riktning mot den som hävdas av Panzieri: här ägnar vi oss inte – ens ”abstrakt” – åt att reproducera den verkliga historiska rörelsens faser, utan att abstrahera ifrån dessa, som ett komplex

⁴² Jfr vad gäller detta P. Mattick, ”Marxismus und die Unzulänglichkeit der Arbeiterbewegung” i *Über Karl Korsch*, s. 195, där Korschs vägran att koppla teorin om den sociala revolutionen till teorin om den kapitalistiska utvecklingen kritiserar skarpt.

⁴³ R. Panzieri ”Plusvalore e pianificazione”, op. cit., s. 283 [på engelska, ”Surplus value and planning: Notes on the reading of ’Capital’”, *Class against class* <http://geocities.com/cordobakaf/surplus_value.html>. Övers. anm.]

⁴⁴ K. Marx, *Kapitalet* band III, s. 736f, emfas tillagd.

av empiriska fenomen, för att kunna beskriva det kapitalistiska produktionssättet i sina grundläggande moment. Det faktum att kapitalets objektivering i treenighetsformulan ”framstår ... först på den kapitalistiska utvecklingens högsta nivå som karaktäriseras av ränteskapande kapital”⁴⁵ betyder inte att treenighetsformulan reflekterar eller fångar denna utvecklingsnivås verkliga historiska komplexitet. Snarare representerar treenighetsformulan, inom den marxistiska dialektiska framställningens allmänna ramverk, syntesen av de former av ”nödvändigt framträdande som deduceras från kapitalbegreppets abstrakta totalitet”⁴⁶. Det förhållande mellan essens och framträdande som råder i det allmänna kapitalbegreppet och ”oberoende givna kapital” – konkurrens – refererar inte till det historiska eller genetiska, utan snarare till den logiska och kognitiva nivån.⁴⁷ Om å ena sidan den begreppsliga strukturen inte kan plattas ut som reflektion över den verkliga rörelsen så definierar, men löser eller undertrycker inte, å andra sidan formen för den logiska och strukturella formens herravälde variationerna i och komplexiteten av en historisk fas. Den politiska funktionen för framställningsmetoden lägger sig inte ovanpå forskningsmetoden, utan utgör grunden till och inramningen av den senare. Den politiska taktikens dimension har betydelse och plats endast inom denna skillnad på samma sätt som vetenskapen på den ”kognitiva nivån” har betydelse och plats i den lucka som finns mellan essens och framträdande: ”All vetenskap vore överflödigt om ett tings essens och dess framträdelseform sammanföll”⁴⁸.

IX

Om vi drar några provisoriska slutsatser så vore det passande att kort behandla kristeorins status i förhållande till ”konstitueringstemat”. Grossmanns och Matticks teorier, vars betydelse vi har betonat, är inte utan defekter eller ideologiska deformationer som är ett resultat av de historiska omständigheter under vilka de utvecklades. Sålunda är hos Grossman, trots återkommande teoretiska varningar, det proletära klassmedvetandets ursprung omedelbart och uteslutande kopplat till krisperioderna. På samma sätt gör Mattick en skarp skiljelinje mellan revolutionära perioder som definieras av ekonomiska kriser och icke-revolutionära perioder som definieras av produktiv expansion och en därpå följande allmän utbredning av reformistiska strömningar inom arbetarrörelsen.⁴⁹ De här uppfattningarna riskerar utan tvekan att objektivistiskt och mekaniskt reducera konstitueringsproblemet. Men denna direkta koppling mellan krisperioder och klassmedvetandets ursprung kan ändå inte anses specifik för och begränsad till Grossmann och Mattick som förfallsteoretiker. Samma ”katastrofiska” ömsesidiga beroendeförhållande kan iakttas hos Lukács som var den förste att föra fram konstitueringsproblemet i ljuset av *Kapitalet*: ”Proletariatet är alltså på samma gång ett resultat av kapitalismens permanenta kris och bärare av de tendenser, som driver kapitalismen till kris. ... Proletariatet handlar genom att vinna insikt om sin belägenhet. Och det inser sin ställning i samhället genom att bekämpa kapitalismen. Men proletariatets klassmedvetande, som är processens sanning ’som subjekt’, är minst av allt stabilt eller alltid lätt att känna igen och inte heller följer dess utveckling mekaniska ’lagar’. Proletariatets klassmedvetande är den dialektiska processens eget medvetande: också detta är ett dialektiskt begrepp. Ty klassmedvetandets praktiska, aktiva sida kan bara uppträda i sin äkta gestalt, när det drivs till handling av en akut ekonomisk kris”⁵⁰.

Därmed tillhör Grossmanns och Matticks arbeten trots sina tillkortakommanden den mest avancerade diskussionsnivån under 1920- och 1930-talen. Även om Mattick endast har fört fram statsproblemet i sin nuvarande kapitalistiska organisationsform, den så kallade blandekonomin, kan dess förtjänster värderas *ex negativo* genom att jämföra det med några av Korsch's essäer om staten som skrevs under hans amerikanska exil och publicerades i *Living Marxism* (under redaktörskap av Mattick själv).⁵¹ Här utvecklar Korsch några tankar om staten genom att utveckla och laborera med idéer från sina andra arbeten. De här artiklarnas betydelse ligger i det faktum att de visar den huvudsakliga betydelsen av framställningsnivån för

⁴⁵ R. Panzieri, op. cit., s. 282

⁴⁶ Jfr H. Reichelt, op. cit., s. 245ff.

⁴⁷ Jfr A. Schmidt, *Geschichte und Struktur*, s. 41ff.

⁴⁸ K. Marx, *Kapitalet* band III, s. 724. Om dessa problem, jfr C. Luporini, *Marx secondo Marx*, op. cit., s. 99–101.

⁴⁹ Jfr *Marx och Keynes – blandekonominns gränser*, Röda Bokförlaget, 1975, och ”Marxismus und die Unzulänglichkeiten der Arbeiterbewegung”, op. cit., s. 192ff. För en titt på Matticks teoretisk-politiska positioner som helhet, se den franska antologin, red. R. Paris, *Intégration capitaliste et rupture ouvrière* (Paris, 1972).

⁵⁰ G. Lukács, *Historia och klassmedvetande*, Bo Cavefors Bokförlag, 1971, s. 87f.

⁵¹ *Living Marxism*, som först var känd som *International council correspondence* och senare som *New essays* (alla utgåvor av dessa tidskrifter har nyligen återutgivits av Greenwood Publishing Company (Westport, Conn., 1971)) publicerade politisk, ekonomisk och samhällsteori av några av de mer kända förespråkarna för *Linkskommunism* under 1930- och 1940-talen. Jämte Mattick och Korsch (som båda emigrerade till USA) skrev även Anton Pannekoek och Otto Rühle för den och artiklar översattes till och från från *Rätekorrespondenz Amsterdam*. För en utmärkt utvärdering av detta, se Gabriella M. Bonacchi, ”Teoria marxista e crisi i ’comunisti dei consigli’ tra New Deal e fascismo”, i *Problemi del Socialismo* XVII:25–26 (1974) [på engelska, ”The council communists between the new deal and fascism”, *Class against class* <<http://geocities.com/cordobakaf/bonacchi.html>>. Övers. anm.]

statsproblemet. I sin ”Marxism and the present task of the proletarian class struggle”⁵² ställer Korsch Marx som ”proletariatets teoretiker” mot Marx, den ”radikalborgerlige publicisten”, (och refererar till Marx’ bidrag till *Neue Rheinische Zeitung* och *New York Daily Tribune*) och spårar denna dualism till den jakobinska revolutionsmodell som anammades av grundarna till den vetenskapliga socialismen. Korsch kan lägga fram detta schema då han hypotetiskt framställer idéerna om staten som uttrycktes av Marx och Engels i *Vorwärts!* till en nivå för en fullständig och permanent teori, utan att se möjligheten av en omvärdering av problemet på basis av deras senare kritik av den politiska ekonomin. Genom att ha etablerat en relation av ett simpelt omvändande av civilsamhället och staten, med en explicit anti-statlig förkärlek⁵³, som Korsch sprang på då han betänkte marxismens ursprungliga motsättning: eftersom den, som teori, är reflektionen av en verklig process så kan den inte samtidigt vara en teori om en proletär eller kommunistisk revolution (eftersom den senare inte inträffat). Sålunda har marxismen fram till idag existerat som en reflektion av en annan revolution, den kapitalistiska och borgerliga revolutionen. Oförmögen att greppa den praktiska och politiska funktionen för den dialektiska framställningsformen som distinkt från ”forskningsmetoden” så ställer Korsch upp ett förhållande av blott ”reflektion” eller simpelt ”korresponderande” mellan de begreppsliga abstraktionernas nivå och den empiriska faktans nivå.

Därav den grundläggande enkelhet med vilken han ser hur *realabstraktionens* specifika historiska form representeras av staten. Den senare betraktas inte i ljuset av det abstraktas övergripande struktur i den mogna Marx’ uppfattning utan i termer av den omedelbara motsatsen mellan staten och civilsamhället som parallell med förhållandet mellan spekulering och realitet.⁵⁴ Genom försöket att diakront urvattna marxismens dialektiska begrepp för att kunna återanvända dem pragmatiskt för den ”praktiska teorin om den proletära revolutionens” behov (som präglas av de indirekta faserna i övergången från fabrikskamperna till den övergripande samhälleliga kampen; från ekonomiska till politiska kamper) slätar Korsch ut dem till ett positivistiskt problem med empirisk specificering. Klasskampen förenklas sålunda till en serie empiriskt grundade aktioner som släppts lös i olika spatio-temporal platser, där multiplicerandet av dessa aldrig kopplas till det morfologiska krissammanhanget: den historiska nutidens förenande moment.

Det tragiskt impotenta resultatet av Korschs idéer visar därför hur avskiljandet av teorin om den sociala revolutionen – klass- och statsformsteori – från kritiken av den politiska ekonomin och dess resulterande i en kristeori, paradoxalt nog producerar en förlust av *specificering* av just den politiska dimension som från början skulle ges företräde.⁵⁵ Vad som kvarstår utan betänkande är i huvudsak statens funktion i den marxiska uppfattningen: detta är ett problem som teorin till slut måste ta itu med.

Staten uppstår ur framställningen av den övergripande reproduktionsprocessen som det överordnade uttrycket för abstraktionens realitet och dess effektiva komplexa herravälde över samhället. Som den sista höjdpunkten för den logiska och historiska processen för kapitalets socialisering, och därmed för den verkliga universaliseringen av det abstraktas herravälde, framträder staten som bakgrunden till kritiken av den politiska ekonomin: en reglerande instans och samtidigt ett generaliserat uttryck för krisen.

Critica marxista nr 2–3, 1975⁵⁶

⁵² I *Living Marxism* IV:4 (augusti, 1958); jfr särskilt s. 118–119.

⁵³ Jfr ”Economics and politics in revolutionary Spain”, *Living Marxism* IV (5 maj 1951) och ”Collectivisation in Spain”, *Ibid*, IV (6 april 1939).

⁵⁴ I detta perspektiv kan den parallell som dras i *Marxism och filosofi* mellan avskaffandet av filosofin och avskaffandet av staten ses som ett teoretiskt och politiskt misslyckande som kan relateras till en tämligen begränsad läsning av Marx’ tidigare filosofiska arbeten. Om denna anmärkning, jfr B. D. Giovanni, ”Marx e lo stato” *Democrazia e diritto* 3 (1973), s. 49.

⁵⁵ Baksidan av Korschs kritiska program är hans dogmatiska uppfattning av kritiken av den politiska ekonomin. Den senare ses som en gång för alla avslutad med analysen av det kapitalistiska produktionsättets natur som utvecklades av Marx i *Kapitalet*: man behöver endast till och från sammanfatta de grundläggande begreppen. Den marxistiska teorin återupptäcks och uppdateras ständigt emellertid som klasskampens teori. Skild från den strukturella analysen av den kapitalistiska utvecklingen och från den därpå följande kritiska reflektionen över den logiska apparaten av marxistiska begrepp så slutar teorin om revolutionen med att impotent pendla mellan de extrema polerna dogmatism och empirism. Vad gäller detta, se Oskar Negt, ”Theory, empiricism and class struggle” i detta nummer av *Telos*.

Originaliteten i och betydelsen av *Marx och Keynes* (särskilt i jämförelse med Barans och Sweezys modell som har villkorat den internationella diskussionen i många år) ligger däremot i det faktum att den möjliggör en enhetlig teoretisk och politisk diskurs som grundas i en sammanhängande ekonomisk analys vilken kopplar produktionen till marknaden, distributionen, reproduktionen och staten – allt på basis av den marxistiska värdeteorin.

⁵⁶ Denna svenska översättning utgår från Laurette Fiocchis och Wayne Heimbachs engelska översättning från *Telos* nr 26, vintern 1975–1976.